

Texto publicado no suplemento *Nordesía* do *Diario de Ferrol*, o día 3 de outubro de 2004.-

A cidade do henequén

No interior da península do Yucatán, construída por riba dunha antiga vila maia que tiña o fermoso nome de *T'ho*, e fundada no ano 1542 por Francisco de Montejo, *el Mozo*, atópase a cidade de Mérida, bautizada así polas similitudes que gardaban as tonalidades das pedras coas das ruínas romanas da Mérida de España.

Foi unha das cidades máis importantes de México dende un punto de vista económico e aínda conserva ese aire señorial e relaxado que a caracterizou nos primeiros anos do século vinte, cando os seus habitantes eran ricos terratenentes que vivían da produción do henequén, unha planta da familia dos cactos cunhas follas das que se obteñen unhas fibras longas e resistentes que se poden utilizar para a fabricación de sacos e cordas. Era tal a importancia do seu cultivo que as familias adineiradas podían contarse por centos na antiga cidade de Mérida, que exportaba o valioso material a Europa e os Estados Unidos de América a traveso do porto de Sisal, a bastantes quilómetros de distancia, polo que non é difícil imaxinar a inversión en infraestruturas efectuada até as primeiras décadas do século vinte para ver de diminuír a duración da viaxe nun Yucatán absolutamente illado do resto de México (e do mundo, xa que logo) por unha absoluta falla de estradas.

Grazas ao henequén, o “ouro verde”, fixéronse grandes fortunas, e os *hacendados* pasaban longas tempadas en París e Nova York e enviaban os seus fillos a estudar en Europa. Iso si, convén subliñar que entremetres os labregos, verdadeiros artífices do milagre do henequén, estaban forzados a traballar de sol a sol e vivían en réxime de escravitude recibindo a cambio do seu traballo unhas miserábeis moedas fabricadas nas *haciendas*, polo que se vían obrigados a mercar

con elas nas tendas dos seus propios xefes a prezos desorbitados. Deste xeito os cartos que saían volvían entrar nun exemplo senlleiro de xestión económica.

Mais todo o bo remata nalgún momento e os habitantes de Mérida houberon contemplar impotentes o esmorecemento desta farturenta época de bonanza cando no horizonte empezaron a aparecer as fibras sintéticas que dunha vez por todas habían de dar ao traste co cultivo do henequén.

Pero as pegadas deses anos gloriosos ficaron para sempre impresas nas rúas da cidade, a máis fermosa, sen dúbida, da península do Yucatán, especialmente nunha longa avenida que, como non podía ser doutro xeito, leva o nome do fundador. Porque o *Paseo de Montejo* é un capricho máis dos soños megalómanos dos *hacendados*, que, cobizosos dos grandes bulevares de París non dubidaron no intre de intentaren construír unha réplica caribeña dos Campos Elíseos para ergueren nas súas beiras un amplo catálogo de elegantes mansións coloniais, suntuosos edificios que na actualidade están pasando a mans de grandes entidades bancarias (as máis delas europeas) e compañías multinacionais porque ninguén ten o diñeiro necesario para o seu sostemento.

Poucas cousas hai máis gratas que percorrer o *Paseo de Montejo* nun carro de cabalos baixo o sol do Caribe para despois parar a descansar sentado nun banco ou no bordo de calquera xardín á sombra dunha palmeira, arrodeado desa multitude de xente, vendedores de artesanía, de globos, de zumes de froitas inconcibíbeis e de calquera cousa susceptíbel de se vender, que ocupa o inmenso Zócalo (a praza maior) a calquera hora do día até ben entrada a noite, cando a cidade se refresca das tremendas suores producidas pola calor.

No Zócalo, precisamente, están varios dos moitos monumentos coloniais que a cidade atesoura: unha **Catedral** que semella máis unha fortaleza ca unha igrexa,

un **Palacio de la Gobernación** decorado no seu interior con enormes murais que representan o nacemento dos maias simbolizados nunha mazaroca de millo que xurde dunhas mans divinas, a **Casa de Montejo**, vivenda do fundador, que ten esculpidas na fachada as imaxes de dous conquistadores a pisaren as cabezas dos indíxenas conquistados, e a **Casa do Concello**, un antigo cárcere colonial.

A pesares de andar a roldar o millón de habitantes Mérida aínda conserva ese gusto fermoso das vilas pequenas cando a xente acude ás rúas céntricas no seu tempo de lecer e as converte nun espléndido catálogo de personaxes chegados dende os barrios pobres da periferia ou dende as moitas aldeas que rodean a cidade. Nas noites de sábado e domingo ao longo de todo o ano esas rúas do centro péchanse ao tráfico e ducias de grupos de música animan o ambiente cálido da noite caribeña apostados nas esquinas creando unha atmosfera tan animada que resulta difícil de esquecer.

Mais antes de abandonar a cidade de Mérida é recomendábel achegarse á cafetería do **Teatro José Contreras**, que data nada menos que do ano 1618, aínda que soamente sexa para admirar a súa fermosa escalinata de mármore de Carrara, todo un luxo para que os *hacendados* do henequén luciran as súas mellores vestimentas ao saíren dos palcos nos descansos da función.

© Xesús Constela Doce, 2005